

Verslag Startbijeenkomst Green Deal Gebedshuizen

21-11-2023

De avond startte met een kort Interview met Wethouder Nermina Kundic: Arnhem heeft de afgelopen tijd een aantal Green Deals gesloten. Vaak gebeurt dit met de zakelijke markt (kantoren, zorgpartijen), dus het is erg mooi dat ook gebedshuizen mee willen doen aan het programma. Vooral de handafdruk (bewustwording stimuleren) is een bijzondere toevoeging aan het programma, die nog niet eerder is meegenomen, maar erg goed bij de doelgroep past. Gebedshuizen hebben een belangrijke functie voor de samenleving, met een groot bereik. Heel mooi om te zien dat we dezelfde doelstellingen delen in het beter overdragen van de aarde aan de volgende generaties. Dank voor jullie deelname!

Daarna werden alle bezoekers welkom geheten in de Koepelkerk door Koster Derk Harlaar. Voorafgaand aan de bijeenkomst is gevraagd of iedereen akkoord was met het onderling zichtbaar maken van de namen en e-mailadressen, en dat is het geval. Daarnaast is gevraagd of iemand bezwaar had voor het nemen van foto's gedurende de avond en dat was niet het geval.

Bij het binnenkomen werd het filmpje getoond dat door de gemeente Arnhem en Kathedraaldenkers gemaakt is om de deelnemers die de Green Deal tekenen in beeld te brengen, aan de hand van een aardbol die wordt doorgegeven. Het filmpje kan nu online ingezien en ook gedeeld worden met anderen:

<https://www.youtube.com/watch?v=75EPswgejoQ>

Kennismakingsrondje

Aanwezigen:

Nermina Kundic	Wethouder	Gemeente Arnhem
Rosan Pallada	Loket	Kathedraaldenkers
Heleen Agterhuis	Inspirator en voorbereider	Kathedraaldenkers
Jim Hendriks	Bouwkundig	Gemeente Arnhem
Ali Saad	Vergroening	Gemeente Arnhem
Theo Tijssen Klasen	Subsidies	Intergemeentelijk subsidie bureau
Tarik Kadric	Voorzitter	Bosnjak Moskee
Fazlic Mevzad		Bosnjak Moskee
Fako Dzigal	Bestuurslid	Bosnjak Moskee
Ibrahim Majlovic		Bosnjak Moskee
Henk Hulstein	Rentmeester	Nieuwe Kerk
Nicole van Doesburg	Penningmeester	Salvatorkerk
Piet Rosseel	Kerkenraad	Bonifatiuskerk - de Rank
Theo Slagboom	Voorzitter kerkrentmeesters	PgA
Fook Hwa Tan	Bestuurslid	Chinees Christelijke gemeenschap
Gert Sluimer	Assistent Penningmeester	Kruiskerk
Herman Heringa	Werkgroep duurzaamheid	Kruiskerk
Robert Sirks	Bestuurslid	Parkstraatgemeente
Pieter van Hoorn	Handafdruk	Parkstraatgemeente
Derk Harlaar	Koster	Koepelkerk
Heleen Nusman	Duurzaamheid	Eusebiuskerk

Yunus Ulas	Bestuurslid	SICA
Mustafa Akbinar	Voorzitter	SICA
Roy Ellenbroek	Ontzorgingsprogramma	Provincie Gelderland
Simon ter horst	Energieadviseur	EP Scan
Henk de Gelder	Energieadviseur	Duurzaam gemeente perspectief
Kees Zanddijk	Energieadviseur	DWA

Afwezig:

Khaled Mouhouti	Bestuurslid	Nour Al Houda Moskee Kerk van Jezus Christus Heiligen der Laatste Dagen
Wouter van Beek	Voorzitter	

Waarom doe je mee?

Over het algemeen gaven alle deelnemers aan mee te doen voor een beter milieu voor onze toekomstige generaties. Naast de verduurzaming van het gebouw (voetafdruk) is ook de bewustwording een goed aandachtspunt (handafdruk).

De **Koepelkerk** is blij dat de gemeente Arnhem dit initiatief heeft geïnitieerd. Er wordt door de gemeenschap al goed ingezet op het vergroten van de handafdruk door bijvoorbeeld deelname aan de klimaatmars of het delen van inspiratie. Voor het verkleinen van de voetafdruk is er nog wel veel ruimte voor verbetering: er is wel geïnvesteerd in ledverlichting en de kachel gaat minder aan, maar grotere slagen zijn nog niet gemaakt.

De **Salvatorkerk** is al goed op weg, vooral met het vergroenen van de omgeving van de kerk. Zo is er een appelboom geplaatst, zijn er nieuwe bloemen en planten geplaatst die de biodiversiteit vergroten en zijn er kastjes geplaatst.

De **Bonifatiuskerk** van de hervormde wijkgemeente De Rank heeft een verduurzamingsslag gemaakt bij de restauratie van het naastgelegen Oosterzeehuis, maar aan de kerk zelf

De **Nieuwe kerk** heeft met de restauratie een aantal jaar geleden al zonnepanelen geplaatst en gebruik gemaakt van oude kerkbanken op andere plekken in het interieur.

De **Eusebiuskerk** is grondig gerenoveerd en al grotendeels verduurzaamd, met vloerverwarming op stadswarmte. Ze hebben een Green Key Gold certificaat behaald, al is verduurzaming nooit klaar. Voor de toekomst staat het bijstoken op waterstof op de agenda. De Eusebiuskerk doet mee aan de Green Deal voor het vergroten van de handafdruk, dus het inspireren van haar bezoekers om te verduurzamen en beter om te gaan met de beschikbare middelen.

De **Chinees Christelijke Gemeente** heeft een jonge populatie en is ook al goed op weg met het inspireren van de gemeenschap en daarmee het vergroten van de handafdruk, maar vooral voor het verkleinen van de voetafdruk is hulp nodig.

De Bosnische moskee **Bosnjak** heeft een hoge ambitie om CO2 zoveel moeilijk te reduceren. Ze hebben al zonnepanelen op het dak gelegd en zijn erg actief in het inspireren van de gemeenschap. Het vergroenen van de omgeving is een uitdaging omdat er geen (eigen) ruimte is rondom het gebouw.

De **Kruiskerk** heeft als doel om in zijn geheel van het gas af te gaan. Ze hebben al een energieadvies liggen en gaan nu onderzoeken welke richting het beste past om tot de doelstelling te komen.

Stichting Islamitisch Centrum Arnhem (SICA) heeft het energieverbruik van het net weten te halveren door het plaatsen van 101 zonnepanelen. Ook hebben zij LED-verlichting geplaatst. Zij verhuren ook een deel van het gebouw aan een jongeren educatief centrum en zien veel potentie voor het inspireren van bezoekers en de gemeenschap.

De **Parkstraatgemeente** heeft al stappen ondernomen voor het verkleinen van de voetafdruk, zoals het vervangen van de verlichting naar LED en het aanpassen van de verwarming (infrarood in de kerkzaal). Vooral kouval is nog een uitdaging in de kerkzaal. Er is nog best wat te doen, die ambitie is er ook.

Samenvatting Green Deal Gebedshuizen

Rosan Pallada gaf nog een korte samenvatting van de doelstellingen, het programma en de doorlooptijd van de Green Deal Gebedshuizen (zie ook de presentatie).

Dagvoorzitter Edwin vroeg verder naar de werking van het loket:

1. Hoe kan het loket bereikt worden?
 - o Rosan@kathedraaldenkers.nl
 - o 06- 21349707
2. Met wat voor vragen kunnen gemeenschappen bij het loket terecht?
 - o Alle vragen omtrent verduurzaming van het gebedshuis en de omgeving, in brede zin.
 - o Vragen en antwoorden die voor iedereen van belang zijn worden (met toestemming) breed met de groep gedeeld.

Ook werden kort de twee verschillende mogelijkheden voor een bijdrage aan energieonderzoek en begeleiding geschetst. Later in het programma werd er gepitcht door 3 mogelijke energieadviseurs en door de duurzaamheidscoach van de Provincie Gelderland

1. [Subsidie van de gemeente Arnhem](#) voor een energiescan en voor begeleiding, wat toebedeeld wordt in verschillende categorieën:
 - a. Deze subsidie moet je zelfstandig aanvragen als gemeenschap. Je kunt zelf kiezen wie de energieadviseur is die je begeleidt en die het rapport opstelt.
 - b. Er is maximaal €4.000 beschikbaar voor een scan bij monumenten, aanvullend maximaal €1.000 voor begeleiding bij verduurzaming van monumenten
 - c. Er is maximaal €1.000 beschikbaar voor een scan bij niet-monumenten, aanvullend maximaal €250 voor begeleiding bij verduurzaming van niet-monumenten
 - d. Max 95% gesubsidieerd vanuit de gemeente
2. [Het ontzorgingsprogramma van de provincie Gelderland](#); Een breder initiatief van de provincie waarin de procesondersteuning 100% vergoed wordt door de provincie.
3. Deze twee mogelijkheden zijn ook te combineren!

Opmerking vanuit de aanwezigen op de samenvatting van de Green Deal:

- Men heeft behoefte aan een website waar zaken terug te vinden zijn. Denk hierbij aan een link naar eventuele subsidies, kennisdeling van de verduurzamingsmaatregelen in de praktijk, online gastenboek waar relevante zaken gedeeld kunnen worden.
 - Dit zal door de gemeente Arnhem worden opgepakt. Deze Green Deal zal op dezelfde [gemeentepagina](#) als andere Green Deals en plek krijgen met korte uitleg.
 - Er moet nog onderzocht worden of het 'online gastenboek' daar technisch aan toe te voegen is, of wat een alternatief zou kunnen zijn.

Zaalgesprek a.d.h.v. thema's

1. Wat kunnen jullie zelf en waar hebben jullie hulp bij nodig?
 1. Er zijn heel veel verschillende subsidies met verschillende voorwaarden en het is lastig om door de bomen het bos te zien, en we hebben zelf de tijd niet om dat allemaal uit te zoeken. Hulp met duidelijk overzicht of het aanvragen van de subsidies door de gemeente is gewenst.

1. Het overzicht zal worden verzorgd vanuit het Loket, in samenwerking met de gemeente Arnhem en het intergemeentelijke subsidiebureau.
 2. Het aanvragen dienen de gemeenschappen zelf te doen (vaak middels E-herkenning), als er specifieke vragen zijn bij het aanvragen dan kan hulp gevraagd worden bij het Loket.
2. Diverse gebedshuizen willen financieel ondersteund worden. De GD kost tijd, sessies kosten tijd. De Bosnische gemeenschap geeft aan te hopen door de gemeente gecompenseerd te worden.
 1. Het ontzorgingsprogramma van de Provincie helpt de deelnemers gratis met een duurzaam toekomstperspectief, energiescan en financieel model.
 2. Vanuit de gemeente zijn er subsidies beschikbaar van 95% tot een maximaal bedrag voor energieadvies en begeleiding.
 3. Het blijft wel een gezamenlijke aanpak waarbij van iedereen een inzet verwacht wordt. Deelnemers dienen zelf de stappen te ondernemen om te verduurzamen, maar worden zo goed mogelijk ondersteund door de gemeente.
 4. Bij de gemeente Arnhem zijn alle mogelijke duurzaamheidsbijdragen in verschillende subsidiepotten gestoken waar je los aanvragen voor moet doen (denk aan [energieadvies](#), [vergroening](#) of [circulariteit](#))
3. Men wil hulp met vergroening. Denk hierbij aan de vergroening van de gevels, opvangen van regenwater e.d. Zeker ook op plekken waar de deelnemers geen eigen perceel hebben om op te vergroenen maar grenzen aan gemeentegrond.
 1. Ali Saad van de Gemeente Arnhem kan bij uw gebedshuis langskomen om samen de mogelijkheden te onderzoeken en hulp te bieden bij de stappen tot uitvoering. Wilt u zijn hulp? Meldt dit bij het loket!
4. Een vraag die eerder aan het loket gesteld is was of het mogelijk was om groene kliko's te krijgen voor de Nieuwe Kerk omdat nu alle afval in 1 afvalcontainer aangeboden moet worden en dat afvalscheiding en circulariteit in de weg staat. Een heel goed punt wat bij alle deelnemers herkenning op riep. Omdat gebedshuizen als zakelijke gebruikers gezien worden is er maar 1 totaal afvalbak, deelnemers willen naar 3.
 1. De vraag ligt intern bij de gemeente voor: Dit schijnt een complexe (administratieve) situatie te zijn, maar de gemeente erkent de noodzaak hiervoor zeker.
 2. Bij de Koepelkerk was de vraag nog iets breder, door het ronde gebouw is het moeilijk de afvalbakken kwijt te kunnen.
2. Hoe kunnen we van elkaar leren?
 1. Online delen van kennis, welk gebedshuis is waar mee bezig?
 2. Elkaar vinden om kennis te delen. Wellicht is het een idee om groepjes rond thema's te vormen? Bijvoorbeeld alle eigenaren van rijksmonumentale kerken met eenzelfde soort problematiek? Graag ook bijeenkomsten blijven organiseren.
 3. Dit alles kan online georganiseerd worden op een website middels ook een gastenboek en of een nieuwsbrief
 4. De Koepelkerk vroeg zich af of het mogelijk is om (in de toekomst) mee te doen met de Eusebius in het stoken op waterstof. Zij worden graag op de hoogte gehouden van de vorderingen hieromtrent. De Koepelkerk moet radiatoren vervangen en moet beslissen of ze wel of niet de vloerverwarming gaan uitbreken, zoals de Eusebius heeft gedaan. De Eusebius geeft aan dat waterstof nog pionieren is en dat voor de dagelijkse openstelling nu gezocht wordt naar plaatselijk verwarmen via kleding van een gerecycled materiaal. Ook een interessante ontwikkeling.
3. Handafdruk, wat valt daar onder? Hoe meet je effect?
 1. Bijeenkomsten organiseren binnen de gemeenschap om elkaar te inspireren
 2. Vanuit de gemeente zijn er ambtenaren beschikbaar om langs te komen en gemeenschappen tips te geven hoe er bijvoorbeeld duurzamer met energieomgegaan kan worden. Ook is het mogelijk om gratis tochtstrips te verkrijgen?
 1. Geef bij het loket aan als je hier belangstelling voor hebt!

3. Tips of inspiratie in de wekelijkse nieuwsbrief. De Salvatorkerk deelt elke week een duurzame tip.
 1. De andere deelnemers zijn erg benieuwd naar deze tips! Kunnen die gedeeld worden?
4. Bij de Kruiskerk dienen alle commissies een duurzaamheidsparagraaf in het jaarplan op te nemen.
5. Het meten van het effect kan door middel van het maken van een 0-meting en jaarlijks dezelfde vragen te stellen aan de gemeenschap. Daarin kun je denken aan vragen als energiegebruik over het jaar (gas en elektra), duurzaam gedrag in mobiliteit, vergroening, gebruik van water. Mate van groen in en om het huis, etc.
4. Aanvullende vragen of opmerkingen vanuit de zaal
 1. Men vindt het belangrijk dat er ook budget wordt vrijgemaakt (vanuit de gemeente) voor het delen van kennis
 2. Men had verwacht dat er gratis een energiescan zou worden aangeboden (dit was een opmerkingen voordat de pitches gegevens werden, middels het programma van de Provincie Gelderland is het inderdaad mogelijk gratis begeleiding en een scan te krijgen)
 3. Men verwacht vanuit de gemeente (zoals eerder ook al aangegeven) dat er geld vrijgemaakt wordt om de gebedshuizen financieel te ondersteunen. Niet alleen vanuit het te organiseren gedeelte (sessies) maar ook om te kunnen verduurzamen.

Twee-minuten-pitches

1. Simon ter Horst van EP-SCAN
Gebouwinspectie en kijken naar mogelijke maatregelen die te nemen zijn. Totaalpakket: van onafhankelijk verduurzamingsadvies tot energielabels. U kunt rekenen op deskundig advies, persoonlijke begeleiding en ervaren adviseurs.
 1. <https://www.ep-scan.nl>
 2. s.terhorst@ep-scan.nl
2. Kees Zandijk van DWA
Ervaring Eusebius (waterstof) en Koepelkerk (luchtkwaliteit)
 1. <https://www.dwa.nl>
 2. Zandijk@dwa.nl
3. Henk de Gelder van Platform Duurzaam gemeente Perspectief
Kijkt naar het geheel van de gemeenschap. Deze scan kijkt naast verduurzaming van het gebouw ook naar de huidige situatie en toekomstige situatie van de gemeenschap. Daarnaast kijken ze ook naar subsidies, gebouwbeheer e.d.
 1. <https://duurzaamgemeenteperspectief.nl>
 2. hdg@roosros.nl
4. Roy Ellenbroek van ontzorgingsprogramma Maatschappelijk vastgoed (provincie Gelderland)
 1. <https://www.gelderland.nl/themas/duurzaamheid/energietransitie/ontzorgingsprogramma>
 2. r.ellenbroek1@gelderland.nl

De provincie gaf aan graag met de overige adviseurs van deze avond het traject aan te willen bieden.

Afsluiting

De avond werd afgesloten met een drankje waarbij er mogelijkheid was verder te praten met de pitch partijen en met elkaar. Hier kwamen nog goede ideeën op vanuit de deelnemers voor volgende bijeenkomsten: zoals het ervaren van de werking van infraroodverwarming in de Parkstraatkerk van de parkstraatgemeente, of het opzetten of bezoeken van een energiemarkt met inspiratie voor verduurzaming.

Aanvullende ideeën zijn zeer welkom, geef deze door via het loket; rosan@kathedraaldenkers.nl